

ภาวะผู้นำและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในชุมชนแออัดกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง :
ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแออัดใน เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร

นายจตุรงค์ ผ่องลาเจียก

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาการปกครอง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2534

ISBN 974-579-365-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

017813

๑๙๙๓.๖.๑๖

LEADERSHIP, EXCHANGE OF INTEREST, AND
POLITICAL PARTICIPATION IN THE SLUM AREA :
A CASE STUDY OF THE SLUMS IN THE SECOND
CONSTITUENCY OF BANGKOK METROPOLIS

MR. CHATURONG PONGLAMCHAIG

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Government

Graduate School

Chulalongkorn University

1991

ISBN 974-579-365-5

ค.

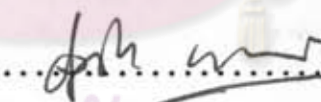
หัวข้อวิทยานิพนธ์ ภาวะผู้นำและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในชุมชนแออัดกับการมีส่วนร่วมทาง
 การเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแออัดใน เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร
 โดย นายจตุรงค์ ผ่องลาเจียก
 ภาควิชา รัฐศาสตร์
 อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร. สุจิต บุญบงการ

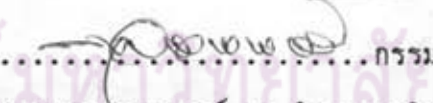
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับเป็น ส่วนหนึ่งของ
 การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 (ศาสตราจารย์ ดร. ดาวร วิชราภิช)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร. พรรคักดิ์ ผ่องแผ้ว)

 อาจารย์ที่ปรึกษา
 (ศาสตราจารย์ ดร. สุจิต บุญบงการ)

 กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร. วิทยา สุจริตชนารักษ์)

จตุรงค์ ผ่องลาเจียก : ภาวะผู้นำและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในชุมชนแออัดกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร (LEADERSHIP, EXCHANGE OF INTEREST, AND POLITICAL PARTICIPATION IN THE SLUM AREA: A CASE STUDY OF THE SLUMS IN THE SECOND CONSTITUENCY OF BANGKOK, METROPOLIS) อ.ที่ปรึกษา : ศ. ดร. สุจิต บุญบงการ, 288 หน้า. ISBN 974-579-365-5

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงว่า ภาวะผู้นำและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างไร และหาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของผู้นำชุมชนในชุมชนแออัดกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง การวิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบสอบถามให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนที่รับผิดชอบชุมชน จำนวน 29 ชุมชน 5 เขตการปกครอง คือ เขตพระนคร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตปทุมวัน เขตสัมพันธวงศ์ และเขตบางรัก ได้รับกลับคืนมา 220 ชุด ตัดที่ไม่สมบูรณ์ทิ้งไป คงเหลือ 203 ชุด และสัมภาษณ์เป็นบางส่วน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้ที่มีภาวะความเป็นผู้นำสูงจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีภาวะความเป็นผู้นำต่ำ
2. ผู้นำที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการเมืองจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้นำที่มีความคิดเห็นไม่เห็นด้วยกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการเมือง
3. มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างภาวะผู้นำและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา การปกครอง
สาขาวิชา การปกครอง
ปีการศึกษา 2533

ลายมือชื่อนิติ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

การเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นการวิจัยภาคสนามควบคู่ไปกับการวิจัยเอกสาร ซึ่งผู้วิจัยได้ปฏิบัติงานในหน้าที่ด้านพัฒนาชุมชนแออัด โดยมีส่วนร่วมรู้เห็นสภาพภาวะผู้นำกลุ่มต่างๆ องค์การต่างๆ ตลอดจนนักการเมือง ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลากว่า 2 ปี ในระยะเวลาดังกล่าวได้รับความช่วยเหลือแนะนำและคำปรึกษาที่สำคัญต่อการวิจัย จากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.สุจิต บุญบงการ, รองศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สุจริตธนารักษ์ มาตั้งแต่การเขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์ การแก้ไขปัญหาต่างๆ จนกระทั่งการวิจัยได้สำเร็จไปด้วยความเรียบร้อย ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ได้ให้ความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดกรอบความคิดมา ณ โอกาสนี้

ข้อมูลที่ใช้การศึกษาได้รับความอนุเคราะห์จากส่วนราชการต่างๆ เป็นอย่างดี เช่น กรุงเทพมหานคร (ศูนย์ประสานงานพัฒนาชุมชน, สำนักผังเมือง), การเคหะแห่งชาติ (ศูนย์วิชาการ, ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด), สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (โครงการสร้างสรรค์พัฒนาที่ชุมชน) และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายสุนันท์ สุนทรรัตน์ ผู้อำนวยการเขตพระนคร, ว่าที่ ร.ต. บันลือ บุญมายน ผู้อำนวยการเขตบึงกุ่มปรานคีตรุทัย, นายธวัชชัย กำลังงาม ผู้อำนวยการเขตปทุมวัน, นายธนะกร คุณาวุฒิ ผู้อำนวยการเขตสัมพันธวงศ์ และนายพยุธ จงตระกูล ผู้อำนวยการเขตบางรัก ซึ่งเป็นผู้กรุณาให้ข้อมูลใช้ในการศึกษาวิจัยอย่างดียิ่ง และนักพัฒนาชุมชนผู้ปฏิบัติงานในชุมชนแออัดทั้ง 5 เขตการปกครอง ที่เป็นเจ้าหน้าที่ในการแนะนำผู้นำชุมชนในการกรอกแบบสอบถาม จนทำให้ผลการศึกษาวิจัยบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ทุกประการ และหวังว่าความกรุณาที่ได้รับจากท่านคงจะไม่สูญเปล่า แต่จะเกิดผลต่อการวิจัยด้านพัฒนาชุมชนแออัดในภายหน้า ซึ่งอาจนำไปประกอบการศึกษาหรือวางแนวทางในการปฏิบัติงานอย่างแท้จริงในอนาคต และขอขอบคุณคุณศุภาสกล เขียวสกล ที่ช่วยจัดการกับข้อมูล และจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์

ท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา-มารดาที่อบรมสั่งสอน ตลอดจนพี่และเพื่อน ซึ่งให้กำลังใจและให้ความสนับสนุนทุกๆ ด้านในการทำวิจัยมาตลอดจนวิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จ

๒.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญภาพ.....	ท
บทที่	
1 บทนำ.....	1
สภาพทั่วไปและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตและระเบียบวิธีในการวิจัย.....	4
ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	6
คำจำกัดความของตัวแปร.....	7
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	21
นิยามศัพท์สำคัญในการวิจัย.....	22
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	22
2 กรอบทฤษฎีและแนวความคิด เกี่ยวข้อง.....	24
กรอบทฤษฎีและแนวความคิด เกี่ยวข้องภาวะผู้นำ.....	24
ความหมาย.....	24
ประเภทของผู้นำ.....	27
วิธีการศึกษาภาวะผู้นำ.....	30
รูปแบบการศึกษาผู้นำ.....	30
รูปแบบการศึกษา เชิงพหุนิยม.....	33
กรอบทฤษฎีและแนวความคิด เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง.....	35
กรอบทฤษฎีและแนวความคิด เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์.....	40

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการแลกเปลี่ยน ผลประโยชน์ในชุมชนแออัด.....	43
3	วิธีการวิจัย.....	47
	สมมุติฐาน เพื่อการวิจัย.....	47
	กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	48
	เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล.....	53
	การทดสอบแบบสอบถาม.....	54
	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	54
	การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์.....	55
	การ เสนอรายงานการวิจัย.....	58
4	ชุมชนแออัด (สลัม).....	59
	ความหมายของชุมชนแออัด.....	59
	ประ เภทของชุมชนแออัด.....	66
	เกณฑ์การพิจารณาชุมชนแออัด.....	69
	ปัจจัยที่ เชื้อต่อการ เกิดชุมชนแออัดในกรุง เทพมหานคร.....	72
	สา เหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดชุมชนแออัด.....	73
	สา เหตุการย้ายถิ่น.....	73
	การขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่ดีของผู้ที่มีรายได้น้อย.....	76
	กรุง เทพมหานครขาดการวางแผนหลักที่ เป็นระบบที่ดี.....	76
	ทางการไม่สามารถ เข้าไปควบคุมการใช้ที่ดินของ เอกชน.....	77
	การขาดบริการด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ.....	77
	สา เหตุย่อย เจาะกรณี.....	77
	แนว นามของชุมชนแออัด.....	78
	ความ เป็นมาของชุมชนแออัดกรุง เทพมหานคร.....	83

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
5	ชุมชนแออัด เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร.....	87
	เขตพระนคร.....	87
	ชุมชนบ้านพานถม-บ้านหล่อ.....	90
	ชุมชนศิริอามาตย์.....	92
	ชุมชนป้อมพระกาฬ.....	95
	ชุมชนตรอกบวรรังษี.....	97
	ชุมชนท่าวัง.....	98
	ชุมชนวังกรมพระสมมุติ.....	101
	เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย.....	103
	ชุมชนวัดโสมนัส.....	105
	ชุมชนซอยศุภมิตร 1.....	108
	ชุมชนซอยศุภมิตร 2.....	110
	ชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน.....	112
	ชุมชนมัสยิดมหานาค.....	114
	ชุมชนบ้านบาตร.....	116
	ชุมชนวัดสระ เกศ.....	119
	ชุมชนด้าวรังรักษ์.....	121
	เขตปทุมวัน.....	123
	ชุมชนพัฒนาบ่อนไก่.....	125
	ชุมชนซอยร่วมฤดี.....	130
	ชุมชนตรอกสลักหิน.....	134
	ชุมชนบ้านครัวใต้.....	136
	ชุมชนวัดบรมนิวาส.....	147
	ชุมชนหลังวัดปทุมวนาราม.....	151

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	เขตลัมพินธวงศ์.....	155
	ชุมชนตรอกโกโก้.....	158
	ชุมชนอิสราณภาพ.....	158
	ชุมชนตรอกมิตรชัยภูมิ.....	160
	ชุมชนบริ เวณสะพานเจริญสวัสดิ์.....	162
	ชุมชนพาดสาย.....	163
	เขตบางรัก.....	165
	ชุมชนหลังวัดหัวลำโพง.....	167
	ชุมชนซอยพิพัฒน์ 1-2.....	169
	ชุมชนซอยไวดิ มัสยิดบูรณะชิชะซี.....	171
	ชุมชนสี่พระยา.....	171
6	บทวิเคราะห์.....	173
	วิเคราะห์สถานภาพในด้านต่างๆ ของผู้ตอบคำถาม.....	173
	วิเคราะห์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำชุมชนแออัด.....	177
	วิเคราะห์ภาวะผู้นำกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง.....	184
	วิเคราะห์การมีส่วนร่วมทางการเมืองกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ทางการเมือง.....	190
7	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	200
	สรุปการศึกษา.....	200
	ข้อเสนอแนะ.....	203
	บรรณานุกรม.....	207
	ภาคผนวก.....	214
	ภาคผนวก ก. แบบสอบถาม.....	215
	ภาคผนวก ข. ภาพแสดงกิจกรรมการเมือง.....	225
	ภาคผนวก ค. แสดงแผนที่รวม 5 เขตการปกครอง.....	232

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก ง. แสดงแผนที่จุดที่ตั้งชุมชนแออัด เขตพระนคร.....	234
ภาคผนวก จ. แสดงแผนที่จุดที่ตั้งชุมชนแออัด เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย.....	236
ภาคผนวก ฉ. แสดงแผนที่จุดที่ตั้งชุมชนแออัด เขตปทุมวัน.....	238
ภาคผนวก ช. แสดงแผนที่จุดที่ตั้งชุมชนแออัด เขตสัมพันธวงศ์.....	240
ภาคผนวก ซ. แสดงแผนที่จุดที่ตั้งชุมชนแออัด เขตบางรัก.....	242
ภาคผนวก ฅ. แสดงแผนที่รายละเอียดบริเวณชุมชนแออัด 29 ชุมชน.....	244
ประวัติผู้เขียน.....	274

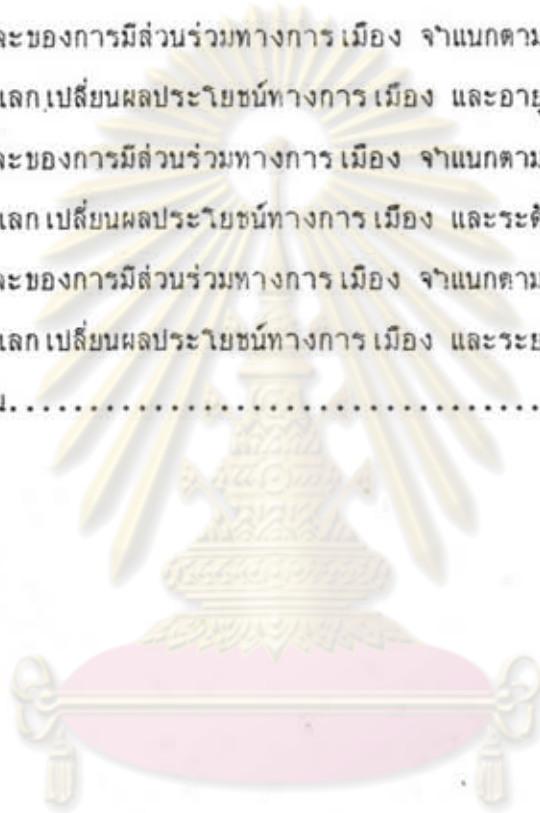
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงรายการ เครื่องใช้ภายในบ้าน.....	9
2	แสดงภาวะความเป็นผู้นำ.....	11
3	แสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์.....	13
4	แสดงคำถาม เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง.....	17
5	แสดงการกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา.....	174
6	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามสถานะภาพทางเศรษฐกิจ	177
7	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามเพศ.....	178
8	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามอายุ.....	179
9	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามศาสนา.....	180
10	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามระดับการศึกษา.....	181
11	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามลักษณะอาชีพ.....	182
12	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน.....	183
13	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามภาวะการเป็นผู้นำชุมชน	184
14	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามภาวะการเป็นผู้นำชุมชน และสถานภาพทางเศรษฐกิจ.....	185
15	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามภาวะการเป็นผู้นำชุมชน และอายุ.....	186
16	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามภาวะการเป็นผู้นำชุมชน และระดับการศึกษา.....	187
17	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามภาวะการเป็นผู้นำชุมชน และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน.....	189
18	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามความคิดเห็น เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการเมือง.....	190

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
19	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการเมือง และสถานภาพทางเศรษฐกิจ...	191
20	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการเมือง และอายุ.....	193
21	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการเมือง และระดับการศึกษา.....	194
22	ร้อยละของการมีส่วนร่วมทางการเมือง จำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการเมือง และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน.....	196

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนภาพแสดงการ เลือกกลุ่มชุมชนแออัดในการวิจัย.....	49
2	แผนภาพแสดงการ เลือกกลุ่มชุมชนแออัดใน เขตพระนคร.....	50
3	แผนภาพแสดงการ เลือกกลุ่มชุมชนแออัดใน เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย.....	51
4	แผนภาพแสดงการ เลือกกลุ่มชุมชนแออัดใน เขตปทุมวัน.....	52
5	แผนภาพแสดง เกณฑ์การพิจารณาชุมชนแออัด.....	71

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย